

References

1. Moyiseyeva A. S. Vplyv politychnykh ryzkyv na formuvannya politychnogo imidzhu Ukrainy [Tekst] / A. S. Moyiseyeva // Politologichni zapysky. – 2013. – №7. – S.35–39.
2. Myxalchenko M. Politychni ryzky v suchasnij Ukraini: vyklyky j vidpovidi [Tekst] / M. Myxalchenko // Politychnyj menedzhment. – 2007. – Vyp.3. – S.3–8.
3. Politychni ryzky i politychna stabilnist v Ukraini [Elektronnyj resurs] // Dokument UNCzPD iz ocinyuvannya politychnykh ryzkyv. – 2014. – Vyp.12. – Rezhym dostupu: [http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Political_risks12_Aug2014u\(1\).pdf](http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/Political_risks12_Aug2014u(1).pdf). – Nazva z ekrana.
4. Tuxomyrov V. B. Politycheskyj rysk: rejtyng Lytvi [Tekst] / V. B. Tuxomyrov, Y. V. Tuxomyrova // Dyalog. – 1990. – №15. – S.12–18.
5. Arsenenko A. Yu. Rejtyngove upravlinnya investy'cijnym klimatom Ukrainy [Elektronnyj resurs] / A. Yu. Arsenenko. – Rezhym dostupu: www.novi.org.ua/news/email/Arsenenko.doc. – Nazva z ekrana.
6. Golyshva Ye. O. Krayinnyj ryzk Ukrainy [Tekst] / Ye. O. Golyshva, Ya. V. Masko // Ekonomichni problemy stalogo rozvytku: materialy Mizhnarodnoyi naukoivo-praktychnoyi konferenciji, prysvyachenoyi pamyati prof. Balaczko O. F., m. Sumy, 6–8 travnya 2014 r. / Za zag. red. O. V. Prokopenko. – Sumy: SumDU, 2014. – T.1. – S.79–80.
7. Gubarev D. S. Pryroda nekommercheskykh ryskov v mezhdunarodnix ynvestycij onnix odnosnennyax: dys. kand. yuryd. n. [Tekst] / D. S. Gubarev. – M., 2002. – 181 s.
8. Demchuk D. V. Metody optymizaciji politychnogo ryzky [Tekst] / D. V. Demchuk // Politychni zapysky: zb. nauk. pracz. – Lugansk: vyd-vo SNU im. V. Dalja, 2012. – Vyp.1 (5). – S.267–275.
9. Korniyenko V. O. Modelyuvannya procesiv v polityko-komunikativnomu prostori [Tekst]: monografiya / V. O. Korniyenko, S. G. Deny'syuk, A. A. Shyyan. – Vinnycya: VNTU, 2010. – 260 s.

Denysiuk S. G., Doctor of Political Sciences, Professor, Vinnytsia national technical university (Ukraine, Vinnytsia), sg_denisiyk@mail.ru

Political risk as a factor of Ukrainian society transformation

The article studies the role and place of the political risk in making important political decisions. The risks were classified on the basis of various characteristics, thus demonstrating the multi-aspect character of this phenomenon. The attention is drawn to both the constructive as well as destructive influence of the risky decisions on the development of the modern Ukrainian society. The objective and subjective factors of arousal of political risks are determined. It is stated that at present risky decisions, which are not always substantiated and justified, prevail among the politicians of Ukraine.

Keywords: risk, political risk, risky political decisions, state risk.

Денисюк С. Г., доктор политических наук, профессор, Винницкий национальный технический университет (Украина, Винница), sg_denisiyk@mail.ru

Политический риск как фактор трансформации украинского общества

Проанализированы роль и место политического риска в принятии важных политических решений. Осуществлена их классификация на основе различных признаков, которая демонстрирует многоаспектность этого феномена. Акцентировано внимание как на конструктивном, так и на деструктивном воздействиях рискованных решений на развитие современного украинского общества. Определены объективные и субъективные факторы возникновения политических рисков. Утверждается, что в настоящее время в Украине преобладает принятие политиками рискованных решений, которые бывают необоснованными и не всегда оправданными.

Ключевые слова: риск, политический риск, рискованные политические решения, страновой риск.

* * *

УДК 930.24–051Костомаров(=161.2)“19”(045)

Сгоров В. В.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри політичних наук, Київський національний
університет будівництва і архітектури
(Україна, Київ), egorov.1977@email.ua

ІДЕЙНО–СВІТОГЛЯДНІ ОСНОВИ ОБҐРУНТУВАННЯ М. І. КОСТОМАРОВИМ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (1830–1840 РР.)

Подано матеріал котрий висвітлює проблему формування історико-ідеологічних основ історичних, етнографічних досліджень та літературних творів відомого історика М. І. Костомарова, його уявлення про народ як об'єкт наукового вивчення та практичну діяльність історика з вивчення, розробки питань української культури, мови, історії в період його становлення як молодого вченого у 1830–1840-х рр. в Харківському університеті.

В статті аналізується значний масив досліджень дореволюційної, марксистської, радянської та новітньої української та російської історіографії в котрих приділялася значна увага вказаній проблемі. Зокрема, було визначено особливий вплив наукової атмосфери Харківщини 1830–1840-х рр. на М. І. Костомарова, котрий захопився поширеними тут ідеями романтизму та народності.

Крім ідеологічно-просвітницьких впливів харківського оточення вченого – І. І. Срезневського, А. Л. Метлинського в розвідках радянської доби значна увага приділялася особистим корисливим мотивам творчості історика й робилися висновки про зв'язок творчої активності М. І. Костомарова з замовленням таких досліджень українськими поміщиками, що стало підставою обвинувачення вченого в буржуазно-націоналістичних тенденціях. Ці обвинувачення було знято в сучасних дослідженнях української історіографії з проблеми романтизму в Україні початку XIX ст. Натомість було звернено увагу на вплив особистих чинників (самоідентифікація) у формуванні наукових та ідеологічних зацікавлень вченого, а також звернено увагу на романтичний контекст історичної, етнографічної та літературної творчості М. І. Костомарова котрі впливали на його діяльність у формуванні української національної свідомості XIX ст.

В статті розглянуто умови ідеологічного формування М. І. Костомарова як науковця, вплив І. І. Срезневського, А. Л. Метлинського (А. Могилі), М. М. Луніна, збірок українських пісень М. О. Максимовича та ідей Й. Г. Гердера. Поряд з тим, особливу увагу приділено одному з засновників наукової течії романтизму в Харківському університеті, першому науковцю котрий вирізняв національно-політичні особливості українського народу порівняно з російським – В. В. Пассеку. Саме цей етнограф, історик, попередник вчителя М. І. Костомарова М. М. Луніна, висловив вперше ідеї про особливий культурний та політичний розвиток українського народу (удільний період в історії Давньої Русі). Цей розвиток істотно відрізнявся від культурного та політичного життя російського народу заснованого на принципі єдиновладдя.

Водночас, в статті показано наявність певного безперервного зв'язку між першими романтиками котрі виокремили етнокультурні особливості українського народу у 1830-х на Харківщині та представниками українського національного руху другої половини XIX ст. котрі заснували свою творчість на ідеології програмових творів М. І. Костомарова “Две русские народности”, “О федеративном начале в Древней Руси” (1861 р.). Одним з них був провідник українофілів, відомий представник народницької течії української історіографії В. Б. Антонович, котрий перейняв ідеї програмових творів М. І. Костомарова у роботах “Погляди українофілів” (1881 р.), “Три національні типи народні” (1888 р.). Ці твори сприяли продовженню формування української національної свідомості в останніх десятиліттях XIX ст., являючись складовою частиною українського національного руху цієї доби.

Ключові слова: М. І. Костомаров, романтизм, український народ, національна свідомість, народні пісні, українська міфопоетична творчість, українська мова, російський народ.

Проблема відродження історичної пам'яті, української мови, літератури вимагають аналізу теоретичного і практичного змісту наукової спадщини знаних українських вчених доби становлення українського національного руху XIX ст. Вони є свідченням творення національно-культурного образу українців як народу з власною історією розвитку. Тому, на наш погляд, існує потреба проаналізувати особливості формування основ наукової концепції знаного історика М. І. Костомарова, котрий, на думку М. С. Грушевського, був “ідеологом українського національного руху”, провідником українського національного відродження та автором історичних, етнографічних праць, зміст котрих, попри численні застереження наступників, був виявом українського національного руху. Так, зокрема в дослідженні М. І.

Костомаровим пісенного спадку українського народу, на думку М. С. Грушевського, було показано ключ до народних мас для провідників боротьби з поневоленням в Україні [16, с. 3–4; 17, с. 10–15].

Значимо, що аналіз основних напрямів історіографічних досліджень творчості М. І. Костомарова, його діяльності та творчого доробку було зроблено в енциклопедичному довіднику [56]. В оцінках творчості М. І. Костомарова дореволюційними авторами було визнано, що звернення вченого до української історії та культури в 40-х роках □□□ ст. було зумовлено захопленням романтизмом під час навчання у Харківському університеті [73, с. 140]. Певну увагу добі 1830–1840-х рр. та народознавчим студіям цього напрямку в підросійській Україні було приділено в численних роботах російського мовознавця О. М. Пипіна, котрий звернув особливу увагу на самий ранній період поширення романтизму в Харкові [87, с. 330; 84, с. 174].

Значну увагу на ідейне та теоретичне становлення звернув один з провідників українського національного руху другої половини XIX ст. М. П. Драгоманов, котрий наголошував, що українофільство часів М. О. Максимовича та гуртка М. І. Костомарова займало особливе місце поряд з російськими західниками та слов'янофілами, а український варіант слов'янофільства виявився в федералістичних ідеях кирило-мефодіївців [22, с. 482–483; 23, с. 346].

У розвідках марксистської течії історіографії міжвоєнної доби період 30–40-х років □□□ ст. розглядався як час появи дрібної буржуазії. І хоча романтичний рух об'єднував молодь, ніс ідеї евангельського комунізму, українофільства, його визначали як реакційний [16, с. 9–10; 6; 90]. Тогочасні дослідники визнавали, що під час навчання в Харківському університеті М. І. Костомарова, тут отримали поширення ідеї Сен-Сімона, Ш. Фур'є, Луї Блана, котрі підхопила дрібнобуржуазна інтелігенція. Одночасно, в освічених колах Харкова поширювалися ідеї німецького філософа Й. Г. Гердера, про тотожність народної творчості національній [101, с. 141, 147; 6, с. 24–38].

В тодішніх альманахах поширилась мода на формули романтичної традиції – національність, народність, українську народну пісню. Для М. І. Костомарова саме цього періоду ідея народності була лейтмотивом літературних інтересів України і Росії. Але, учасники гуртка І. І. Срезневського (зокрема М. І. Костомаров) у Харкові не виявляли уваги до теоретичних дискусій, пов'язаних з цими ідеями. На думку А. Шамрая, українські пам'ятки цікавили М. І. Костомарова як майбутнього ідейного вождя передовсім як матеріал для історико-ідеологічних висновків [99, с. 7–13; 10, с. 79–87].

Водночас, в розвідках про творчу спадщину М. І. Костомарова радянської доби було визначено, що поєднання М. І. Костомаровим етнографічного підходу до викладу історичного матеріалу призводило до глибоких протиріч у роботах, адже вдача народу складалась до історичних подій [91, с. 44–45; 15, с. 3–10].

Слід зазначити, що з 1930-х років і в наступні два десятиліття у розвідках радянських вчених про діяльність М. І. Костомарова, виявилися ідеологічні

штампи. М. І. Костомарова, як і дослідників його творчості 1920–1930-х рр. оцінювали як поміркованого ліберала, представника дрібнобуржуазної історіографії, котрий вбачав зміст історичного процесу в національних рухах та відводив велике місце побутовій історії народу [29, арк. 5; 25, с. 76–80; 92, с. 129, 132]. Він був вченим, котрий з “буржуазно-націоналістичних” позицій протиставляв український народ іншим народам, представляв буржуазну історіографію, що прагнула знайти компроміс з царизмом [39, с. 4–24; 40, с. 8, 13–14, 35, 60; 9, с. 115–123; 37, с. 58–59].

Критики зазнали й мотиви початку вивчення М. І. Костомаровим українського минулого, основи спрямування його творчості. Так, багато в чому повторюючи думку сучасника М. П. Драгоманова Л. К. Полухін підкреслював, що у 30–40-х роках □□□ ст. легко було підмінити поняття українського народу українськими поміщиками, котрі були суб'єктом досліджень. Отже, тодішнє захоплення українською історією задовольняло запити українських поміщиків, які капіталізувалися та оформлювало майбутню українську буржуазну ідеологію [24, с. 216; 81, с. 26, 60–118].

Подібні думки висловлювались й у історичних розвідках зарубіжної україністики. Так, І. Лисяк-Рудницький особливу увагу приділяв бажанню у 1830–1840-х роках колишньої козацької старшини отримати підтвердження свого статусу, зокрема, й за допомогою створення відповідним чином укладених історичних праць. Поряд з тим, українська інтелігенція обстоювала право своєї країни на відрубне національне існування, а М. І. Костомаров протиставив київські традиції свободи і індивідуалізму московській авторитарній традиції. Водночас, Слобідська Україна впродовж XVIII століття істотно різнилася від Малоросії, й тому саме на Харківщині вивчали мужицький етнографізм в рамках чистого культурництва. Згодом, це стало одним із напрямів ідеології Кирило-Мефодіївського братства [65, с. 173; 64, с. 150–151; 66, с. 207–208].

Радянські ж дослідники наголошували, що для М. І. Костомарова народний дух був, наперед визначеним, а в його творча не йшлося про класову боротьбу [98, с. 8, 21; 68, с. 94].

Було визнано хибними положення вченого про етнокультурні риси українського та російського народів у роботі “*Две русские народности. Письмо редактору*” (1861 р.). Причинами цього було визначено протиставлення українського та російського народів, антинаукова теорія про особливості народного духу, релігії українського народу та його безкласовості [28, с. 145; 13, с. 109, 111, 141]. В дослідженнях про етнографічну спадщину вченого зазначалось, що джерелами ідейних основ творчості М. І. Костомарова викладених ним у відомій методологічній праці “*Об отношении русской истории к географии и этнографии*” (1863 р.) були положення О. Вільмана, Ш.–О. Сент-Бева, І. Тена [82, с. 13–59].

Особливе місце у вивченні особистості та творів історика посідають роботи Ю. А. Пінчука, котрий наголошував на особливій важливості введення вченим народного елементу в історичну науку та наявності в історіографічній концепції історика фатальної віри в

ідеалістичне уявлення про народний дух [79, с. 47, 158; 76, с. 144–145; 82, с. 48–52].

У новітніх розвідках українських вчених присутнє нетрадиційне тлумачення причин початку наукової творчості вченого. М. І. Костомаров, займаючись українською історією, самоідентифікувався захищаючи право української культури на життя [7, с. 43].

Увагу сучасних українських дослідників привернула літературна спадщина М. І. Костомарова з точки зору її зв'язку з історіографічною концепцією науковця котрий змалював життя “зовнішнє” та “внутрішнє”. Внутрішнє життя містило в собі мову, звичаї, культуру народу (зокрема українського) як явища повільно змінні, що становили етнокультурну проблематику [93, с. 14, 25, 28, 31; 104, с. 89–106; 105, с. 145–169; 106, с. 371–378; 11, с. 107–113].

Отже, на думку сучасних українських дослідників, М. І. Костомаров почав розглядати етнографію як науку про минуле і сьогодення. У цьому М. І. Костомаров продовжував ідеї Й. Г. Гердера, про те що “...ніхто не перебуває тільки в своєму часі...”. Однією з головних ознак народності для М. І. Костомарова була мова, отже, праці вченого з вивчення народної літератури були важливим фактором у формуванні національної самосвідомості українського народу [107, с. 13, 16, 21, 29, 43].

Багато висновків про особливий стан наукової атмосфери Харківського університету, вплив І. І. Срезневського та А. Л. Метлинського на зацікавлення М. І. Костомарова українським народом, котрий ще з гімназистських часів знав про особливі риси “русских” визнаються й сучасними російськими дослідниками [97, с. 36, 42, 45, 47].

Таким чином, більшість дослідників дореволюційної, пореволюційної, радянської та сучасної української доби визнають безпосередній вплив Харківського оточення і університету на формування ідеологічних основ роботи М. І. Костомарова. Зверталася увага безпосередньо на тих мислителів ідеї котрих поширювалися в Харкові, передовсім Й. Г. Гердера. Проте, розвідки розрізняються в тому, які фактори крім ідеології і виховання (вплив оточення вченого) впливали на зацікавлення М. І. Костомарова українським народом. Оскільки частина дослідників вбачали в цьому зокрема прагматичні цілі – робота на поміщиків та їхні інтереси, як буржуазно націоналістичний вияв. З точки зору наявності буржуазно–націоналістичних тенденцій було розкритиковано етнографічну спадщину вченого. Наявність цих тенденцій відкинута в сучасних дослідженнях проблеми, натомість звернено увагу на самоідентифікацію вченого через вивчення української тематики. Тому, праці М. І. Костомарова з вивчення народної літератури, також історіографічна концепція вченого сприяли формуванню української національної свідомості. Проте, на наш погляд, у літературі не вповні було окреслено коло осіб та творів, котрі вплинули на формування в Харківському університеті малоросійського середовища, оскільки не достатньо було звернено увагу на дослідження цієї проблеми відомим російським етнографом О. М. Пипіна, прихильного до українського питання. Було частково розглянуто вплив романтизму початку 1830–х рр. на

Харківщині на формування ідеології українського національного руху у другій половині XIX ст., зокрема на творчість В. Б. Антоновича у справі обґрунтування окремішності українського народу [78, с. 48–49].

Для М. І. Костомарова цілком природним в період його становлення як вченого було залучення ідей романтизму як основи для наукових пошуків, оскільки в період навчання в Харківському університеті саме український романтизм, був способом актуалізації історичних традицій, що формували національну свідомість [20, с. 88; 8, с. 84; 103, с. 479]. Він зумовив принципову зміну у ставленні до нижчих прошарків тогочасного українського суспільства [83, с. 177–178]. Сене романтизму в Україні – інтерпретація на українських матеріалах його основ – “народності, самобутності, органічності” [14, с. 1–2; 60, с. 1–2]. Цей рух мав лінгвоцентричний характер, що відобразилось у ставленні до української мови, фольклору. Оскільки за Й. Г. Гердером саме в мові виражалася культура та відображався національний характер. В той час побутував погляд, що історичний факт можна було віднайти в пісні, народній творчості, в котрій відображається сутність людини. Цей рух на початку 1840–х рр. торкнувся нащадків малоросійської козацької старшини, котра прихильно ставилася до народного одягу, “нашої мови” в “Енеїді” І. П. Котляревського, шукала роздуми, філософію в “Малоросийской Истории” М. Маркевича оскільки вони склали цінність та основу історії [34, с. 227; 75, с. 40–42; 30, арк. 44, 78, 87].

Укладання історичних пісень, збирання українських народних пісень, дум, дослідження народної культури і звичаїв були головними засобами, за допомогою яких творився образ народу, формувалися національна самосвідомість. На той час саме у згаданих формах українська міфопоетична творчість зберігала розуміння історичних подій там, де вони стиралися в історичній пам'яті [59, с. 51; 38, с. 1–2, 8; 12, с. 38–39]. Слід наголосити, що слов'янське відродження виражалось в особливо ревному ставленні до вивчення народної старовини, історії переказів, мови не тільки на території під російської України, а й на Галичині де діяла “Руська Трійця” й водночас у 1836 р. вийшла збірка “Малоросійські і Червонорусські народні думи і пісні” П. Лукашевича [87, с. 351, 356, 373].

Виявом українського народництва стали “Малоросийские песни” М. О. Максимовича (1827 р.). Ця публікація містила переважно відомі пісні, котрі вирізнялись якісною передачею текстів [19, с. 30–33; 95, с. 130; 15, с. 4]. М. О. Максимович сформулював тезу про дві руські мови, одна з котрих – південноруська, а також схарактеризував риси ментальності їх носія, українського народу – поєднання трьох первісних типів життя – буйного та наїзницького, одноманітно – скотарського та осілого землеробського. Таким чином, було закладено основу майбутньої статті “*Две русские народности*” (1861 р.) М. І. Костомарова [28, с. 144–147; 71, с. 51–71].

Функціонування Харківського університету й утворення тут гуртка І. І. Срезневського сприяли розгортанню видавничої діяльності. В той час її джерелами були місцеві звичаї котрі ще зберігалися в селянстві, середньому класі, побуті поміщиків.

Одночасно, чимало з викладачів університету були росіянами котрі захоплювались українською мовою [20, с. 81, 113]. Також, в Харківському університеті працювали професори іноземці котрі, на думку О. М. Пипіна, викладали студентам неготовим сприймати їх ідеї.

У 1830–х рр. попередник М. М. Луніна (вчителя М. І. Костомарова) краєзнавець, етнограф, історик В. В. Пасек об'єднав в Харкові малоросійський патріотизм з філософським роздумами про долю слов'янства, вплинув на діяльність І. І. Срезневського котрий видавав чеські пам'ятки та на А. Л. Метлинського [86, с. 327–330]. В. В. Пасек на думку О. М. Пипіна, визнаючи зміст народних характерів, був один з перших хто показав причини появи удільної системи саме у Малоросії порівняно з єдиновладдям у Росії [84, с. 174; 74, с. 184–186].

Наприкінці 20–х років у вже згаданий гурток І. І. Срезневського увійшли О. Шпигоцький, брати Ф. і О. Євелькі, І. Росковшенко. З 1826 р. І. І. Срезневський зайнявся етнографією, збираючи матеріал на Харківщині, Полтавщині, Катеринославщині та в інших губерніях Лівобережної та Степової України вірив у літературне майбутнє української мови [69, с. 166]. Діяльність І. І. Срезневського проходила на хвилі інтересу до романтизму – так діяв його гурток в ті роки, беручи за взірць художнє осмислення фактів у формі роману [58, с. 247, 253].

У 1831 р. у Харкові І. І. Срезневський видавав “Украинский Альманах”, а перед тим у 1816–1819 рр. – “Украинский Вестник”, у 1824–1825 рр. – “Украинский Журнал”, де поміщались статті про українську старовину.

Для І. І. Срезневського, близького до заснування українофільства, його харківський гурток був створений лише для вивчення одного зі слов'янських “племен” – українського народу [61, с. 226–229]. У І. І. Срезневського були прагматичні розрахунки – видання відомої “Запорожской старины” (1833–1834; 1834–1838) збіглося з часом приїзду міністра освіти С. С. Уварова. Саме це видання було повне переключень народних пісень, що й відповідало романтичному підходові, популярному у 40–х роках □□□ ст. [58, с. 271; 53, с. 611–612, 89, с. 19]. Це було можливим низький рівень народознавства, отже в той час не розрізнили підробки І. І. Срезневського, котрий виправдовував цей факт виправленням помилок та отриманням текстів з чужих рук, на що згодом гостро реагував М. І. Костомаров [86, с. 332–349].

Серед видань котрі друкували українську старовину був і альманах “Маяк” (1840–1845 рр.), укладачі котрого (С. Бурачек, Л. Корсаков) відкидали усе іноземне. Поряд з тим, на його сторінках друкували взірці української літератури П. П. Гулак–Артемовського, Т. Г. Шевченка, статті з малоросійської етнографії І. І. Срезневського, М. І. Костомарова, К. М. Сементовського та захищали українську мову від нападів “Отечественных записок”. Видавець цього альманаха був переконаний, що малоросійські поети сприймають його ідеї про місцевий патріотизм, а це підсилювало критичне ставлення ворогів “Маяка” до малоросійської літератури [85, с. 742, 744, 746].

Водночас, на початку 40–х років XIX ст. М. І. Костомаров ще бачив у І. І. Срезневському (критичного у ставленні до українських селян) взірць діяльності й творчості. Це захоплення зросло особливо після спроб створити український літературний твір високим стилем [100, с. 27–28; 73, с. 131–147; 58, с. 268; 99, с. 226, 235]. Сам М. І. Костомаров пояснював причини свого звернення до вивчення української культури на початку 40–х років XIX ст. тим, що був вражений глибиною та свіжістю почуття у творах народу від малоросійської народної поезії [55, с. 447]. На думку вченого, саме в 30–х роках XIX ст. виникла необхідність зближення з простим народом по всіх частинах імперії. Той, хто писав у Харкові, міг звернутися до близького йому народу [1, с. 80, 85]. М. І. Костомаров визнавав, що серед причин захоплення народністю були наступні: літературна – занепад класицизму, політична (відносини урядів до народів), третя – історико–наукова [45, с. 44–46].

З І. І. Срезневським молодий вчений вів листування стосовно роботи над новою темою кандидатської дисертації (“Об историческом значении русской народной поэзии”) у листі від 6.11.1843 р., а також про можливість об'єднання їх зусиль разом з М. О. Максимовичем та П. О. Кулішем у справі видання спільної збірки, українських народних пісень, хоч вчений не захоплювався безпосередньо збиранням народних пісень [62, с. 235; 100, с. 332]. Проте ці плани не були реалізовані, а в цей час романтичне захоплення І. І. Срезневського минулим України закінчилося [2, с. 13–21; 88, с. 779]. Після подорожі за кордон у 1839–1842 рр. та переведення з Харківського до Санкт–Петербурзького університету І. І. Срезневський більше ніколи не звертався до української літератури [69, с. 166].

Вже в той час М. І. Костомаров чітко окреслив сферу вживання української мови, способів її розвитку. Працюючи над виданням альманаху “Молодик”, вчений не сприймав фактів використання української мови освіченими людьми для стилізації під народну творчість [20, с. 117], про що М. І. Костомаров писав стосовно альманаху “Молодик” (1843 р.) (Т.ІІ–ІІІ) І. І. Срезневському [62, с. 332; 37, с. 265; 73, с. 131; 42, с. 95, 174; 71, с. 51–71; 55, с. 459].

В цей час значним був вплив на ідейне становлення М. І. Костомарова та поєднання в студіях вченого з історії, етнографії, фольклористики, літератури концепції вільного розвитку етносу культурологічних ідей Дж. Віко, Ж. Ж. Руссо, ідей визнання своєрідності місця і призначення кожного народу в розвитку світової історії (представники класичної німецької філософії Й. Гердер, Ф. Шеллінг, Г. Гегель), відкриття самостійного “духу” народів (І. Фіхте). В епоху романтизму, який був своєрідною відповіддю на прискорення суспільного розвитку, народ як суб'єкт історичного життя стає центром уваги усіх форм суспільної свідомості. З найновішими ідеями німецьких вчених 1830–х рр. історик ознайомився через професора загальної історії Харківського університету М. М. Луніна, котрий заступив місце етнографа В. В. Пасека який пропагував ідею універсальності історії, в котрій мало поєднуватись загальне та індивідуальне [55, с. 441–446].

Останнє виявлялося в релігії, державній організації, науці, мистецтві та господарстві народу [57, с. 146–147].

Слід наголосити, що в виданнях М. О. Максимовича та І. І. Срезневського убачали передусім джерело пізнання минулого. В історичних розвідках побіч документальних джерел відводилося місце народним пісням [21, с. 81–82]. З появою праць М. І. Костомарова та харківських романтиків (Д. Корсун, А. Метлинський (А. Могила) постав “мовний тип” історіографічної практики [7, с. 11]. До розвитку етнографічного напрямку в українській історіографії М. І. Костомаров долучився й у 1843 р., захистивши в Харківському університеті другий варіант дисертації “*Об историческом значении русской народной поэзии*”. Вчений зауважував, що киево–руська епоха не справила такого сильного враження на український народ як у Росії: “...різниця між історичними піснями Великої та Малої Русі разюча. У великоросів залишились перекази про глибоку київську давнину, у малорусів діяльний плин наступних часів, здається стерли усю старовину...” хоч ці перекази й мали спільні риси [45, с. 108; 48, с. 4]. Пізніше, вчений зауважив, що риси богатирів в українській народній поезії були відсутні оскільки були притаманні усьому українському народу [54, с. 586; 44, с. 51–53].

Саме в цій роботі М. І. Костомаров, як і його попередники, наголосив на окремішності українського та російського народів, їх мови та загалом культури, вказавши, що “руська народність завжди поділялася на дві половини: південноруську та великоруську...” [45, с. 47–49]. Так, великоруська поезія, не маючи повноти як у малоруській, містить скупі уривки, що дають нам можливість побачити у тих невідповідностях погляд народу на своє історичне життя, де усе перебувало в руках царя, зокрема і життя народу [45, с. 128]. Ця робота неоднозначно була зустрінута критикою. Крім позитивної оцінки М. М. Луніна та визнання її новаторською як для Російської імперії, так і для Заходу І. І. Срезневським, з’явилися саркастичні оцінки, на кшталт того, що коли ви хочете вивчити історію, то достатньо зібрати декілька співаків з солістом і заспівати народну пісню [72, с. 40]. Як зазначав М. С. Грушевський, того ж року вийшла аналогічна робота московського філолога Ф. І. Буслаєва, котра була ґрунтувалася на спадщині братів Грімм й значно перевершувала роботу М. І. Костомарова. Його робота була продовжена О. О. Потебнею у розвідці “О некоторых символах в славянской народной поэзии” 1860 р. [17, с. 15–18].

Ідею про пошук історичних відомостей у поетичних творах М. І. Костомаров згодом розвинув й далі, наголосивши на поетичному характері “Повісті временних літ” [51, с. 7–32].

Згодом, в “*Обозрених сочинений, писанных на Малорусском языке*” (1843 р.) [47, с. 157–185, 374–377] М. І. Костомаров вкотре підкреслював, що мова, названа малоросійською, не є наріччям, а є дійсно мовою такою ж давньою, як і великоросійська, хоча й необроблена. Звертаючи увагу на мале поширення малоросійського слова, М. І. Костомаров підкреслив, що причиною цього є те, що після приєднання південних областей до Росії місце малоросійської мови зайняла російська, а в поширенні малоросійського слова

відзначив велику роль “Енеїди” І. П. Котляревського [47, с. 41–44]. Ці ж ідеї поряд з федералістичними молодий М. І. Костомаров пропагував й вчителем в Рівненській гімназії у 1845 р. та виголошував у лекційному курсі під час роботи в Київському університеті Св. Володимира [46, с. 264–265; 33, арк. 1]. Отже, захоплення українським народом та його культурою у М. І. Костомарова продовжувалось у вченого розвинулось під час створення Кирило–Мефодіївського братства. Кирило–мефодіївці користувались ідеями слов’янофілів про розвиток мов, національних традицій слов’янського племені як умови розвитку “міцного слов’янського братства” й почуття спільної народності [18, с. 76]. Потяг до такої діяльності М. І. Костомаров зберіг перебуваючи на засланні в Саратові у справі Кирило–Мефодіївського братства [70, с. 73]. Саме цей період, діяльність М. І. Костомарова стала певною зв’язуючою ланкою між харківським і київським періодом винайдення України [42, с. 221].

Ці ідеї, плани та захоплення протирічили в 1830–1840-х рр. офіційній політиці царської влади в Україні, котра яскраво виявилася у позиції Київського військового, Волинського, Подільського Генерал Губернатора Д. Г. Бібікова. Генерал–губернатор вважав своїм головним завданням збереження проросійського спрямування в Київському університеті й зазначав, що справа Кирило–Мефодіївців стала можливою від ідей поширених у Харківському університеті, пов’язаних з спробами створення неіснуючої “украинской народности”, а також зазначав шкідливість гуманітарних наук, котрі не привчають молодих людей до позитивних знань і призводять до мрій про зміни та перевороту [31, арк. 10–11; 32, арк. 2, 9].

Творчістю та діяльністю цього періоду М. І. Костомаров заклав основи положень своєї майбутньої програмової статті “*Две русские народности. Письмо редактору*” (1861 р.), котра наголошувала на безсумнівній тезі про окремішність українців від росіян в духовній, суспільній організації та мові, котрі були закладені в далекому минулому. Адже, на думку Костомарова, історичний розвиток Південної Русі спливав іншим, відмінним і своєрідним шляхом від Русі Північної і виступив згодом у формі козацтва [49, с. 33, 49].

Ідейні засади вивчення минулого народу М. І. Костомаров виклав у вже згаданому тексті лекції, читаної в Географічному товаристві у 1863 р. “*Об отношении русской истории к географии и этнографии*”, де проголосив переорієнтацію з історії держав на історію народу та людей [52, с. 337–338; 50, с. 307, 72].

Із змістом цих ідейних засад пов’язана й одна з головних рис історичних розвідок в котрих зберігався “романтичний” інструментарій досліджень М. І. Костомарова – критичне ставлення до російських національних героїв й зацікавленість українським народом [73, с. 118; 78, с. 43–51].

В наступні десятиліття підхід М. І. Костомарова до вивчення минулого як вивчення передусім історії народу, особливостей його громадського, культурного побуту, а не держави розвинув використовуючи антропологічні матеріали його послідовник, один з провідників народницької школи української

історіографії В. Б. Антонович [35, с. 68–69; 36, с. 130–150]. Розвиваючи положення згаданої статті М. І. Костомарова “*Две русские народности*” В. Б. Антонович в статті “*Три національні типи народні*” (1888 р.) висловив думку про те, що якщо визнати можливість зникнення в світі усіх мов й появи однієї спільної, то залишаться антропологічні різниці між народами [3, с. 90–95]. В. Б. Антонович звернувся до опису характерних антропологічних ознак притаманних переважно українському, російському та польському народам. Ці народи відрізняються, на його думку, формою черепа, тулуба, кольором волосся та очей [3, с. 95–101]. Взявши за основу антропологічну концепцію Поля Топінара, котрий не вважав можливим визначити антропологічний тип слов’ян вчений здійснив протилежне, наголошуючи, що поряд з психологічними, ментальними особливостями цих народів шляхом порівняння з найближчими народами можна здійснити визначення схематичного типу “южноруса” – українця [4, с. 54; 5, с. 147; 96, с. 448].

Таким чином, В. Б. Антонович, щоб протистояти російській, польській стихіям запропонував версію українського національного типу. На цій характеристиці відбилися відносини цих народів і така характеристика викликала досить негативну реакцію М. П. Драгоманова, І. Я. Франка. На думку сучасного українського дослідника В. Харченка етнічна антропологія В. Б. Антоновича як і твір “*Две русские народности*” М. І. Костомарова, роботи П. Чубинського є національно-ідеологічною спекуляцією, на терені громадсько-політичної публіцистики [96, с. 450].

Тим не менш, В. Б. Антонович саме на матеріалах молоді в той час антропологічної науки підтвердив тезу про “дві руські народності” М. І. Костомарова відокремивши відповідно до означених специфічних рис одну з них – український народ від російського народу, обстоюючи його право на самостійний культурний розвиток [34, с. 50, 130; 102, с. 43].

Список використаних джерел

1. Абрамович Д. Переписка М. І. Костомарова з графинею А. Д. Блудовою. 1861–1880 рр. / Д. Абрамович // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – 1926. – №5. – С.80–90.
2. Айзеншток І. До етнографічних планів 1840-х років / І. Айзеншток // За Сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX ст. – 1929. – №4. – С.18–24.
3. Антонович В. Б. Три національні типи народні / В. Б. Антонович // Антонович В. Б. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: Либідь, 1995. – С.90–101.
4. Антонович В. Б. Погляди українофілів // Антонович В. Б. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К.: Либідь, 1995. – С.143–153.
5. Антонович В. Б. Рец. на кн.: Дибольд К антропології малороссов / В. Б. Антонович. – Дерпт, 1886 // Киевская Старина. – 1888. – Кн.6. – С.52–55.
6. Багалій Д. І. Т. Г. Шевченко і Кирило-Мефодіївці / Д. І. Багалій. – Харків, 1925. – 96 с.
7. Ващенко В. В. Лекції з історії Української історичної науки другої половини XIX – поч. XX ст. (М. І. Костомаров, В. Б. Антонович, М. С. Грушевський) / Ващенко В. В.: Навчальний посібник / В. В. Підгаєцький (ред.) Дніпропетровський Держ. у-т. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1998. – 140 с.
8. Виппер Р. Общественные учения и исторические теории / Р. Виппер. – М., 1908. – 208 с.
9. Волощенко А. К. Нариси історії суспільно-політичного руху на Україні в 70-х на початку 80-х років XIX століття / А. К. Волощенко. – К.: “Наукова думка”, 1974. – 224 с.
10. Гермайзе О. М. І. Костомаров в світлі автобіографії / О.

Гермайзе // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – 1925. – №3. – С.79–87.

11. Гончар О. Т. Людина науки закохана в неї (М. І. Костомаров) / О. Т. Гончар // УІЖ. – 2007. – №2. – С.107–113.
12. Гончарук П. Суспільно-політичні та історичні погляди П. О. Куліша. До 110-ї річниці його світлої пам’яті (1819–1897) / П. Гончарук. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2006. – 248 с.
13. Горленко В. Ф. Становление Украинской этнографии конца XVIII – первой половины XIX ст. / В. Ф. Горленко. – К.: “Наукова думка”, 1988. – 216 с.
14. Грушевський М. “Малоросійські песні” Максимовича і століття української наукової праці / М. Грушевський // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – 1927. – №6. – С.1–13.
15. Грушевський М. Сто літ українського народництва / М. Грушевський // Первісне громадянство та його пережитки на Україні: Науковий щорічник за 1927 рік. – К., 1928. – Вип.1. – С.3–10.
16. Грушевський М. С. З публіцистичних писань М. Костомарова / М. С. Грушевський // Науково-публіцистичні і полемічні писання М. Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії укр. історіографії / іст. Секція Всеукр. АН; Ред. М. Грушевський. – К.: Державне видавництво України, 1928. – С.3–21.
17. Грушевський М. С. Етнографічне діло Костомарова / М. С. Грушевський // Етнографічні писання Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії укр. історіографії / іст. Секція Всеукр. АН; Ред. М. Грушевський. – К.: Державне видавництво України, 1930. – С.9–24.
18. Грушевський О. С. З настроїв і думок Кирило-мефодіївців / О. С. Грушевський // Україна. – 1914. – №1. – С.71–76.
19. Данилов В. До історії “Малоросійських Песен” М. А. Максимовича / В. Данилов // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – 1928. – №4. – С.23–33.
20. Дзюба І. Тарас Шевченко Життя і діяльність / І. Дзюба. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 720 с.
21. Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії [Репринтне відтворення видання 1923 р.] / Дорошенко Д. І. – К., 1996. – 320 с.
22. Драгоманов М. П. Чудацькі думки про українську національну справу / М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Вибране / Упор. та іст. біогр. нарис Р. С. Мішук; Примітки Р. С. Мішука, В. С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – С.461–558.
23. Драгоманов М. П. Шевченко, українофілії і соціалізм / М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Вибране / Упор. та іст. біогр. нарис Р. С. Мішук; Примітки Р. С. Мішука, В. С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – С.327–429.
24. Драгоманов М. П. Антракт з історії українофільства / М. П. Драгоманов // Драгоманов М. П. Вибране / Упор. та іст. біогр. нарис Р. С. Мішук; Примітки Р. С. Мішука, В. С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – С.204–233.
25. Замлинська О. Ідеологічний терор та репресії проти творчої інтелігенції в перші повоєнні роки 1945–1947 / О. Замлинська // Київська старовина. – 1993. – №2. – С.73–80.
26. Замлинский В. А. Николай Иванович Костомаров – историк / В. А. Замлинский // Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. – К.: “Либідь”, 1990. – С.652–670.
27. Іванова Л. Г. Початки українського національно-культурного руху // Л. Г. Іванова // Нариси з історії Українського національного руху. – К., 1994. – С.44–56.
28. Іванова Р. П. Книга про М. І. Костомарова. Рец на кн.: Пинчук Ю. А. Исторические взгляды Н. И. Костомарова. Критический очерк. – К.: “Наукова думка”, 1984 / Р. П. Іванова // УІЖ. – 1985. – №1. – С.144–147.
29. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф.104. – Спр.67. – 5 арк.
30. Там само. – Ф.І. – Спр.94. – 95 арк.
31. Там само. – Ф.І. – Спр.6728. – 22 арк.
32. Там само. – Ф.І. – Спр.6739. – 10 арк.
33. Там само. – Ф.22. – Спр.441. – 2 арк.
34. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму / Г. Касьянов. – К.: “Либідь”, 1999. – 352 с.
35. Кіян О. Науковий опонент М. Костомарова / О. Кіян // Київська старовина – 1993. – №4. – С.77–79.
36. Кіян О. Володимир Антонович: історик, організатор “Київської історичної школи” / Кіян І. О. – К.: НАН України, Ін-т історії України, 2005. – 492 с.
37. Коваленко Л. А. Історіографія історії Української РСР від

найдавніших часів до Великої Жовтневої Соціалістичної Революції / Л. А. Коваленко. – К.: Гол. Ви-во вид. об'єднання “Вища школа”, 1983. – 120 с.

38. Козачок Я. В. Концепція нації як духовної спільноти в художній та публіцистичній творчості Миколи Костомарова: автореф. дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.01.01 “Українська література” / Я. В. Козачок. – Київ, 2004. – 30 с.

39. Комишанченко М. П. Українська прогресивна критика у боротьбі за українсько-російське літературне єднання (за матеріалами періодичної преси 50–70-х років XIX ст.) / М. П. Комишанченко. – К.: Т-во для поширення політ. і наук. знань Української РСР, 1959. – 52 с.

40. Комишанченко М. П. Літературна дискусія 1873–1878 рр. на Україні. Ідейно-естетична боротьба в українській літературній критичі / М. Комишанченко. – К.: Видавництво КДУ ім. Т. Г. Шевченка, 1958. – 156 с.

41. Комишанченко М. П. (упор.). Література другої половини XIX ст. Матеріали до вивчення історії української літератури: в 5-ти т.: посіб. для філол. ф-тів і педаг. ін-тів / [редкол. О. І. Білецький [та ін.]. – Київ: “Радянська школа”, 1960. – Т. III. – 504 с.

42. Короткий В., Біленький С. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX ст. / В. Короткий, С. Біленький. – К., 1999. – 388 с.

43. Короткий В. А. Оцінки “Исторических песен малорусского народа” В. Антоновича та М. Драгоманова на шпальтах періодичних видань другої половини 1870-х рр. / В. А. Короткий // УДЖ. – 2010. – №6. – С.50–65.

44. Костомаров Н. И. Кремуций Корд / Н. И. Костомаров // Костомаров М. И. Твори у 2-х томах. – К.: Дніпро, 1990. – Т.1: Поезії; Драми; Оповідання / Упор., передм. та приміт. В. Л. Смілянська. – С.291–329.

45. Костомаров Н. И. Об историческом значении русской народной поэзии / Н. И. Костомаров // Костомаров М. И. Слов'янська міфологія. Упор., приміт. І. П. Бейко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К.: Либідь, 1994. – С.44–200.

46. Костомаров Н. И. Славянская мифология / Н. И. Костомаров // Костомаров М. И. Слов'янська міфологія. Упор., приміт. І. П. Бейко, А. М. Полотай; вступна ст. М. Т. Яценка. – К.: Либідь, 1994. – С.201–279.

47. Костомаров Н. И. Обзор сочинений писанных на малороссийском языке / Н. И. Костомаров // Науково-публіцистичні і полемічні писання М. Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії укр. історіографії / іст. Секція Всеукр. АН; Ред. М. Грушевський. – К.: Державне видавництво України, 1928. – С.41–52.

48. Костомаров Н. И. Записки о Южной Руси изд. П. Кулиша Т-й Рец. / Н. И. Костомаров // Отечественные записки. – 1857. – Т.112. – №6. – С.41–74.

49. Костомаров Н. И. Две русские народности / Н. И. Костомаров // Основа. – 1861. – №3. – С.33–80.

50. Костомаров Н. И. Об отношении русской истории к географии и этнографии / Н. И. Костомаров // Исторична спадщина у світлі сучасних досліджень Величко, Маркович, Маркевич, Костомаров, Яворський (Пінчук Ю. А., Санцевич А. В., Герасименко Н. О., Нерод В. О.): НАН України; Ін-т іст. України: За ред. Смоля В. А., Пінчука Ю. А. – К., 1995. – С.166–182.

51. Костомаров Н. И. Предания первоначальной русской летописи / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1873. – Т.1. – №1. – С.5–34.

52. Костомаров Н. И. Малорусские народные предания и рассказы. Свод М. Драгоманова. Издание Юго-Западного отделения Русского географического общества / Н. И. Костомаров // Етнографічні писання Костомарова. Зібрані заходом Академічної комісії укр. історіографії / іст. Секція Всеукр. АН; Ред. М. Грушевський. – К.: Державне видавництво України, 1930. – С.335–348.

53. Костомаров Н. И. Историческая поэзия и новые ее материалы. Исторические песни малорусского народа с объяснением В. Антоновича и М. Драгоманова / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1874. – Т.6. – №12. – С.573–629.

54. Костомаров Н. И. Моя “Русская история” / Н. И. Костомаров // Вестник Европы. – 1876. – Т.5. – №9. – С.324–339.

55. Костомаров Н. И. Автобиография / Н. И. Костомаров // Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. – К.: “Либідь”, 1990. – С.425–651.

56. М. Костомаров: віхи життя і діяльності // Енцикл. довідник / Смолій В. А., Пінчук Ю. А., Ясь О. В.; за заг. ред. В. А. Смоля. – К.: Вища школа, 2005. – 543 с.

57. Коцур А. П. Идея державності в історичній думці та суспільно-політичному житті України кінця XVIII – початку XX ст. / А. П. Коцур. – Чернівці: “Золоті литаври”, 2000. – 424 с.

58. Кравченко В. В. Нариси з Української історіографії епохи національного відродження (друга половина XVIII – середина XIX ст.) / В. В. Кравченко / НАН України. Ін-т укр. археогр. та джерелознавства ім. М. С. Грушевського та ін. [відп. ред. Сохань П. С.]. – Харків: Основи, 1996. – 376 с.

59. Левенець Ю. Роль національного міфу у відродженні української національної свідомості / Ю. Левенець // Нова політика. – 2001. – №2. – С.50–53.

60. Легеза С. В. Романтизм і українська історіографія методологічний аспект. автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.06 “Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни”. – Дніпропетровськ, 1998. – 16 с.

61. Листи І. І. Срезневського до матері 1829–1834 рр. // Шамрай А. Харківська школа романтиків / А. Шамрай. – Харків: Державне видавництво України, 1930. – Т.1. – С.226–229.

62. Листи М. Костомарова до І. Срезневського. 1838–1846 рр. // Шамрай А. Харківська школа романтиків / А. Шамрай. – Харків: Державне видавництво України, 1930. – Т.3. – С.327–344.

63. Лист П. О. Кулиша до М. І. Костомарова від 11 вересня 1846 р. // Кирило-Мефодіївське товариство: у 3 т. / АН УРСР, Ін-т іст. та ін.; Редкол.: П. С. Сохань та ін. – К.: Наукова думка, 1990. – Т.1. / Упор.: І. І. Глизи та ін.; Наук. ред. тому Г. І. Марахов, В. Г. Сарбей. – №338. – С.265.

64. Лисяк-Рудницький І. Роля України в Новітній історії / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе: (В 2 т.) / Центр дослідж. історії ім. П. Яценка [відп. ред. Ф. Сисин]. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – С.145–171.

65. Лисяк-Рудницький І. Інтелектуальні початки Нової України / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе: (В 2 т.) / Центр дослідж. історії ім. П. Яценка [відп. ред. Ф. Сисин]. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – С.173–191.

66. Лисяк-Рудницький І. Василь Каразін і початки українського національного відродження / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе: (В 2 т.) / Центр дослідж. історії ім. П. Яценка [відп. ред. Ф. Сисин]. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – С.203–220.

67. Максимович М. Малороссийские песни / М. Максимович. – М., 1827. – С. I–II.

68. Марахов Г. И. Социально-политическая борьба на Украине 20–40 гг. XIX века / Г. И. Марахов. – К.: “Вища школа”, 1979. – 152 с.

69. Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.) / М. Марченко. – К.: Вид-во Київського у-ту, 1959. – 260 с.

70. Мордовцева-Олександрова В. Ф. М. І. Костомаров і його приятелі (Дещо з споминів) // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – 1927. – №5. – С.69–98.

71. Нагірняк О. Походження українського народу та проблема етнічної приналежності Київської Русі у науковій спадщині Михайла Максимовича / О. Нагірняк // Пам'ять століть. – 2007. – №1. – С.60–78.

72. Науменко В. Н. Костомаров как этнограф / В. Науменко // Киевская старина. – 1885. – №5. – С.35–44.

73. Неслуховский Ф. Из моих воспоминаний / Ф. Неслуховский // Исторический вестник. – 1890. – №4. – С.116–154.

74. Пассек Т. П. Из Дальних лет. Воспоминания. – СПб.: Тип. А. С. Суворина и В. Н. Лихачева, 1879. – Т. II. – 488 с.

75. Підгорна Л. М. І. Костомарова і культурно-історична школа методологічні принципи // М. І. Костомаров у вимірах сучасності. Збірник наукових праць з матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Рівне: “Волинські обереги”, 2007. – С.39–55.

76. Пінчук Ю. А. Роль народных масс в освободительной войне 1648–1654 гг. и воссоединении Украины с Россией / Ю. А. Пінчук. – К.: “Наукова думка”, 1986. – 216 с.

77. Пінчук Ю. А. М. І. Костомаров / Пінчук Ю. А. – К.: “Наукова думка”, 1992. – 232 с.

78. Пінчук Ю. А., Киян О. І. Микола Костомаров і Володимир Антонович: єдність ідей та відмінність ідеології / Ю. А. Пінчук, О. І. Киян // Історичний журнал. – 2006. – №1. – С.43–51.

79. Пінчук Ю. А. Історичні студії Миколи Костомарова як фактор формування самоусвідомлення української нації / Ю. А. Пінчук. – К.: НАНУ України, Ін-т іст. Укр., 2009. – 306 с.

80. Пінчук Ю. А. Відображення елементів української національної ідеї в науковій творчості М. І. Костомарова / Ю. А. Пінчук // УДЖ. – 2007. – №2. – С.78–88.

81. Полухін Л. К. Формування історичних поглядів Миколи Івановича Костомарова / До критики буржуазно-поміщицької історіографії на Україні / Л. К. Полухін. – К., 1959. – 128 с.

82. Попов П. М. М. І. Костомаров як фольклорист і етнограф / П. М. Попов. – К.: “Наукова думка”, 1968. – 114 с.

83. Портнова Т. В. Українське селянство в системі уявлень національно-свідомої інтелігенції (друга половина XIX ст.) / Т. В. Портнова // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2007. – Вип.5. – С.176–183.

84. Пыпин А. Н. Изучение русской народности. Историко-литературный обзор этнографии 1830–1850-х годов. Снегирев, Пассек, Даль / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1882. – Т.6. – №11. – С.151–194.

85. Пыпин А. Н. Изучение русской народности / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1882. – Т.6. – №12. – С.739–779.

86. Пыпин А. Н. Обзор малорусской этнографии / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.5. – №9. – С.325–350.

87. Пыпин А. Н. Обзор малорусской этнографии Польские и галицкие этнографические сборники тридцатых годов XIX в. / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.6. – №11. – С.351–387.

88. Пыпин А. Н. Обзор малорусской этнографии. Идеи 30–40-х годов XIX в. / А. Н. Пыпин // Вестник Европы. – 1885. – Т.6. – №12. – С.778–817.

89. Пыпин А. Н. Подделка рукописей и народных песен / А. Н. Пыпин // Памятники древней письменности. – 1898. – Т.127. – С.17–29.

90. Річицький А. Тарас Шевченко у світлі епохи / А. Річицький. – Катеринослав, 1925. – 228 с.

91. Рубинштейн Н. Н. И. Костомаров / Н. Рубинштейн // Исторический журнал. – 1940. – №10. – С.40–50.

92. Сарбей В. Г. Історіографічні дослідження на Україні за 70 років радянської влади / В. Г. Сарбей / УІДЖ. – 1987. – №12. – С.122–134.

93. Смілянська В. Л. Літературна творчість Миколи Костомарова / В. Л. Смілянська // Костомаров М. І. Поезії, Драми, Оповідання. – К.: Дніпро, 1990. – С.5–37.

94. Смілянська В. Л. Біограф та його “хроніка” / В. Л. Смілянська // Кониський О. Я. Тарас Шевченко – Грушівський: Хроніка його життя / Упоряд., підгот., тексти, передм., приміт., покажч. В. Л. Смілянська. – К.: “Дніпро”, 1991. – С.3–24.

95. Терлецький В. Київські листи Куліша / В. Терлецький // Київ. – 1994. – №5–6. – С.130–136.

96. Харченко В. Етнічна антропологія в науковій концепції В. Б. Антоновича / В. Харченко // Третя академія пам'яті професора В. Б. Антоновича. – К., 1996. – Ч.ІІ. – С.440–455.

97. Чалай Т. П. Славянский мир Н. И. Костомарова / Т. П. Чалай. – Воронеж: Воронежская областная типография им. Е. А. Болховитинова, 2007. – 208 с.

98. Шаблювський С. М. І. Костомаров, його життя і діяльність / С. М. Шаблювський // Костомаров М. І. Твори: в 2 т. [упор. та підг. текстів чл.-кор. АН УРСР С. С. Шаблювський, канд. філ. наук В. С. Бородіна; приміт. В. С. Бородін]. – К.: Дніпро, 1967. – Т.1. – С.5–33.

99. Шамрай А. Харківська школа романтиків / А. Шамрай. – Х.: Державне видавництво України, 1930. – Т.1. – 280 с.

100. Шамрай А. Харківська школа романтиків / А. Шамрай. – Харків: Держвидав України, 1930. – Т.3. – 356 с.

101. Яворський М. Історія України у стислому нарисі / М. Яворський. – К., 1929. – 348 с.

102. Шпорлюк Р. Украина: от периферии империи к суверенному государству / Р. Шпорлюк // Украина и Россия: общества и государства. – М., 1997. – Вып.1. – С.41–70.

103. Ясь О. Фрагмент як форма мислення: романтичний світ Михайла Максимовича / О. Ясь // Тетта Cosacogum: Студії з давньої і нової історії України / Науковий збірник на пошану доктора історичних наук, професора Валерія Степанкова. – К., 2007. – С.470–485.

104. Ясь О. В. Історія як сюжет. Представлення образу Б. Хмельницького в однойменній монографії М. І. Костомарова / О. В. Ясь // УІДЖ. – 2007. – №2. – С.89–106.

105. Ясь О. В. Історія як міф. Гетьман-відступник у рецепції М. І. Костомарова / О. В. Ясь // Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха. Збірник наукових праць. [відп. ред. В. А. Смолій, відп. секретар О. О. Ковалевська]. – К.: Ін-т. іст. України НАНУ, 2008. – С.145–169.

106. Ясь О. В. Монографічні студії в українській історіографії другої половини XIX ст. / О. В. Ясь // Історіографічні дослідження

в Україні // Гол. Редкол. В. А. Смолій [відп. ред. О. А. Удод]. – К.: НАН України. Ін-т. іст. Укр., 2004. – Вип.14. – С.365–404.

107. Яценко М. Т. М. І. Костомаров – фольклорист і літературознавець / М. Т. Яценко / Костомаров М. І. Слов'янська філологія. – К.: “Либідь”, 1994. – С.5–43.

References

1. Abramovych D. Perepyska M. I. Kostomarov z grafyneju A. D. Bludovoju. 1861–1880 rr. / D. Abramovych // Ukrai'na: naukovyj dvohmisjachnyk ukrai'noznavstva. – 1926. – №5. – S.80–90.

2. Ajzenshtok I. Do etnografichnyh planiv 1840-h rokov / I. Ajzenshtok // Za Sto lit. Materialy z gromads'kogo j literaturnogo zhyttja Ukrai'ny XIX i pochatkiv XX st. – 1929. – №4. – S.18–24.

3. Antonovych V. B. Try nacional'ni typy narodni / V. B. Antonovych // Antonovych V. B. Moja spovid'. Vybrani istorychni ta publicystychni tvory. – K.: Lybid', 1995. – S.90–101.

4. Antonovych V. B. Pogljadjy ukrai'nofiliv // Antonovych V. B. Moja spovid'. Vybrani istorychni ta publicystychni tvory. – K.: Lybid', 1995. – S.143–153.

5. Antonovich V. B. Rec. na kn.: Dibal'd. K antropologii malorossov / V. B. Antonovich. – Derpt, 1886 // Kievskaja Starina. – 1888. – Kn.6. – S.52–55.

6. Bagalij D. I. T. G.Shevchenko i Kyrilo-Mefodii'vci / D. I. Bagalij. – Harkiv, 1925. – 96 s.

7. Vashhenko V. V. Lekcii' z istorii' Ukrai'ns'koi' istorychnoi' nauky drugoi' polovyny XIX – poch. XX st. (M. I. Kostomarov, V. B. Antonovych, M. S. Grushevs'kyj) / Vashhenko V. V.: Navchal'nyj posibnyk / V. V. Pidgajec'kyj (red.) Dnipropetrovs'kyj Derzh. u-t. – Dnipropetrovs'k: DDU, 1998. – 140 s.

8. Vipper R. Obshhestvennye uchenija i istoricheskie teorii / R. Vipper. – M., 1908. – 208 s.

9. Voloshhenko A. K. Narysy istorii' suspil'no-politychnogo ruhu na Ukrai'ni v 70-h na pochatku 80-h rokov XIX stolittja / A. K. Voloshhenko. – K.: “Naukova dumka”, 1974. – 224 s.

10. Germajze O. M. I.Kostomarov v svitli avtobiografii' / O. Germajze // Ukrai'na: naukovyj dvohmisjachnyk ukrai'noznavstva. – 1925. – №3. – S.79–87.

11. Gonchar O. T. Ljudyna nauky zakohana v nei' (M. I. Kostomarov) / O. T. Gonchar // UIZh. – 2007. – №2. – S.107–113.

12. Goncharuk P. Suspil'no-politychni ta istorychni pogljadjy P.O. Kulisha. Do 110-i' richnyci jogo svitloi' pam'jati (1819–1897) / P. Goncharuk. – K.: Derzhavna akademija kerivnyh kadriv kul'tury i mystectv, 2006. – 248 s.

13. Gorlenko V. F. Stanovlenie Ukrainskoj jetnografii' konca XVIII – pervoj polovyny XIX st. / V. F. Gorlenko. – K.: “Naukova dumka”, 1988. – 216 s.

14. Grushevs'kyj M. “Malorossijkija pesny” Maksymovycha i stolittja ukrai'ns'koi' naukovoji' praci / M. Grushevs'kyj // Ukrai'na: naukovyj dvohmisjachnyk ukrai'noznavstva. – 1927. – №6. – S.1–13.

15. Grushevs'kyj M. Sto lit ukrai'ns'kogo narodnytva / M. Grushevs'kyj // Pervisne gromadjanstvo ta jogo Perezhytky na Ukrai'ni: Naukovyj shhorichnyk za 1927 rik. – K., 1928. – Vyp.1. – S.3–10.

16. Grushevs'kyj M. S. Z publicystychny pisan' M. Kostomarov / M. S. Grushevs'kyj // Naukovo-publicystychni i polemichni pysannja M. Kostomarov. Zibrani zahodom Akademichnoi' komisii' ukr. istoriografii' / ist. Sekcija Vseukr. AN; Red. M. Grushevs'kyj. – K.: Derzhavne vydavnytvo Ukrai'ny, 1928. – S.3–21.

17. Grushevs'kyj M. S. Etnografichne dilo Kostomarov / M. S. Grushevs'kyj // Etnografichni pysannja Kostomarov. Zibrani zahodom Akademichnoi' komisii' ukr. istoriografii' / ist. Sekcija Vseukr. AN; Red. M. Grushevs'kyj. – K.: Derzhavne vydavnytvo Ukrai'ny, 1930. – S.9–24.

18. Grushevs'kyj O. S. Z nastroi'v i dumok Kyrilo-mefodii'vciv / O. S. Grushevs'kyj // Ukrai'na. – 1914. – №1. – S.71–76.

19. Danylov V. Do istorii' “Malorossijskyh Pesen” M. A. Maksymovycha / V. Danylov // Ukrai'na: naukovyj dvohmisjachnyk ukrai'noznavstva. – 1928. – №4. – S.23–33.

20. Dzjuba I. Taras Shevchenko Zhyttja i dijat'nist' / I. Dzjuba. – K.: Vyd. dim “Kyjevo-Mogyljans'ka akademija”, 2008. – 720 s.

21. Doroshenko D. I. Ogljad ukrai'ns'koi' istoriografii' [Repyntne vidtvoření vydannja 1923 r.] / Doroshenko D. I. – K., 1996. – 320 s.

22. Dragomanov M. P. Chudac'ki dumky pro ukrai'ns'ku nacional'nu spravu / M. P. Dragomanov // Dragomanov M. P. Vybrane / Upor. ta ist. biogr. narys R. S. Mishuk; Prymityky R. S. Mishuka, V. S. Shandyry. – K.: Lybid', 1991. – S.461–558.

23. Dragomanov M. P. Shevchenko, ukrai'nofily i socializm / M.

- P. Dragomanov // Dragomanov M. P. Vybrane / Upor. ta ist. biogr. narys R. S. Mishhuk; Prymitky R. S. Mishhuka, V. S. Shandry. – K.: Lybid', 1991. – S.327–429.
24. Dragomanov M. P. Antrakt z istorii' ukrai'nofil'stva / M. P. Dragomanov // Dragomanov M. P. Vybrane / Upor. ta ist. biogr. narys R. S. Mishhuk; Prymitky R. S. Mishhuka, V. S. Shandry. – K.: Lybid', 1991. – S.204–233.
25. Zamlyns'ka O. Ideologichnyj teror ta represii' proty tvorchoi' inteligencii' v pershi povojenni roky 1945–1947 / O. Zamlyns'ka // Kyi'vs'ka starovyna. – 1993. – №2. – S.73–80.
26. Zamlinskij V. A. Nikolaj Ivanovich Kostomarov – istorik / V. A. Zamlinskij // Kostomarov N. I. Istoricheskie proizvedenija. Avtobiografija. – K.: "Libid'", 1990. – S.652–670.
27. Ivanova L. G. Pochatky ukrai'ns'kogo nacional'no-kul'turnogo ruhu // L. G. Ivanova // Narys z istorii' Ukrai'ns'kogo nacional'nogo ruhu. – K., 1994. – S.44–56.
28. Ivanova R. P. Knyga pro M. I. Kostomarova. Rec na kn.: Pinchuk Ju. A. Istoricheskie vzgljady N. I. Kostomarova. Kriticheskij ocherk. – K.: "Naukova dumka", 1984 / R. P. Ivanova // UIZh. – 1985. – №1. – S.144–147.
29. Instytut rukopysu Nacional'noi' biblioteki Ukrai'ny im. V. I. Vernads'kogo. – F.104. – Spr.67. – 5 ark.
30. Tam samo. – F.I. – Spr.94. – 95 ark.
31. Tam samo. – F.I. – Spr.6728. – 22 ark.
32. Tam samo. – F.I. – Spr.6739. – 10 ark.
33. Tam samo. – F.22. – Spr.441. – 2 ark.
34. Kas'janov G. Teorii' nacii' ta nacionalizmu / G. Kas'janov. – K.: "Libid'", 1999. – 352 s.
35. Kyjan O. Naukovyj oponent M. Kostomarova / O. Kyjan // Kyi'vs'ka starovyna – 1993. – №4. – S.77–79.
36. Kijan O. Volodymyr Antonovych: istoryk, organizator "Kyj'vs'koi' istorychnoi' shkoly" / Kijan I. O. – K.: NAN Ukrai'ny, In-t istorii' Ukrai'ny, 2005. – 492 s.
37. Kovalenko L. A. Istoriografija istorii' Ukrai'ns'koi' RSR vid najdavnishyh chasiv do Velykoi' Zhovtnevoi' Socialistychnoi' Revoljucii' / L. A. Kovalenko. – K.: Gol. Vy-vo vyd. ob'jednannja "Vyshha shkola", 1983. – 120 s.
38. Kozachok Ja. V koncepcija nacii' jak duhovnoi' spil'noty v hudozhnij ta publicystychnij tvorchosti Mykoly Kostomarova: avtoref. dys. ... doktora filol. nauk: spec. 10.01.01 "Ukrai'ns'ka literatura" / Ja. V. Kozachok. – Kyi'v, 2004. – 30 s.
39. Komyshanchenko M. P. Ukrai'ns'ka progresyvna krytyka u borot'bi za ukrai'ns'ko-rosijs'ke literaturne jednannja (za materialamy periodychnoi' presy 50–70-h rokov XIX st.) / M. P. Komyshanchenko. – K.: T-vo dlja poshyrennja polit. i nauk. znan' Ukrai'ns'koi' RSR, 1959. – 52 s.
40. Komyshanchenko M. P. Literaturna dyskusija 1873–1878 rr. na Ukrai'ni. Idejno-estetychna borot'ba v ukrai'ns'kij literaturnij krytyci / M. Komyshanchenko. – K.: Vydavnytvo KDU im. T. G. Shevchenka, 1958. – 156 s.
41. Komyshanchenko M. P. (upor.). Literatura drugoi' polovyny XIX st. Materialy do vyvchennja istorii' ukrai'ns'koi' literatury: v 5–ty t.: posib. dlja filol. f-tiv i pedag. in-tiv / [redkol. O. I. Bilec'kyj [ta in.]. – Kyi'v: "Radjans'ka shkola", 1960. – T.III. – 504 s.
42. Korotkyj V., Bilen'kyj S. Myhajlo Maksymovych ta osviti ni praktyky na Pravoberezhnij Ukrai'ni v pershij polovyni XIX st. / V. Korotkyj, S. Bilen'kyj. – K., 1999. – 388 s.
43. Korotkyj V. A. Ocinky "Ystorycheskyh pesen malorusskogo naroda" V. Antonovycha ta M. Dragomanova na shpal'tah periodychnyh vydan' drugoi' polovyny 1870–h rr. / V. A. Korotkyj // UIZh. – 2010. – №6. – S.50–65.
44. Kostomarov N. Y. Kremucyj Kord / N. Y. Kostomarov // Kostomarov M. I. Tvory u 2-h tomah. – K.: Dnipro, 1990. – T.1: Poezii'; Dramy; Opovidannja / Upor., peredm. ta prymit. V. L. Smiljans'ka. – S.291–329.
45. Kostomarov N. I. Ob istoricheskom znachenii' russkoj narodnoj poeziji' / N. I. Kostomarov // Kostomarov M. I. Slov'jans'ka mifologija. Upor., prymit. I. P. Bejko, A. M. Polotaj; vstupna st. M. T. Jacenka. – K.: Lybid', 1994. – S.44–200.
46. Kostomarov N. I. Slavjanskaja mifologija / N. I. Kostomarov // Kostomarov M. I. Slov'jans'ka mifologija. Upor., prymit. I. P. Bejko, A. M. Polotaj; vstupna st. M. T. Jacenka. – K.: Lybid', 1994. – S.201–279.
47. Kostomarov N. I. Obzor sochinenij pisannyh na malorossijskom jazyke / N. I. Kostomarov // Naukovo-publicystychni i polemichni pysannja M. Kostomarova. Zibrani zahodom Akademichnoi' komisii' ukr. istoriografii' / ist. Sekcija Vseukr. AN; Red. M. Grushevs'kyj. – K.: Derzhavne vydavnytvo Ukrai'ny, 1928. – S.41–52.
48. Kostomarov N. I. Zapiski o Juzhnoj Rusi izd. P. Kulisha T–1j Rec. / N. I. Kostomarov // Otechestvennye zapiski. – 1857. – T.112. – №6. – S.41–74.
49. Kostomarov N. I. Dve russkie narodnosti / N. I. Kostomarov // Osnova. – 1861. – №3. – S.33–80.
50. Kostomarov N. I. Ob otnoshenii' russkoj istorii' k geografii' i jetnografii' / N. I. Kostomarov // Istorychna spadshhyna u svitli suchasnyh doslidzhen' Velychko, Markovyh, Markevych, Kostomarov, Javors'kyj (Pinchuk Ju. A., Sancevych A. V., Gerasymenko N. O., Nerod V. O.): NAN Ukrai'ny; In-t ist. Ukrai'ny: Za red. Smolija V. A., Pinchuka Ju. A. – K., 1995. – S.166–182.
51. Kostomarov N. I. Predanija pervonachal'noj russkoj letopisi / N. I. Kostomarov // Vestnik Evropy. – 1873. – T.1. – №1. – S.5–34.
52. Kostomarov N. I. Malorusskie narodnye predanija i rasskazy. Svod M. Dragomanova. Izdanie Jugo-Zapadnogo otdelenija Russkogo geograficheskogo obshhestva / N. I. Kostomarov // Etnografichni pysannja Kostomarova. Zibrani zahodom Akademichnoi' komisii' ukr. istoriografii' / ist. Sekcija Vseukr. AN; Red. M. Grushevs'kyj. – K.: Derzhavne vydavnytvo Ukrai'ny, 1930. – S.335–348.
53. Kostomarov N. I. Istoricheskaja poezija i novye ee materialy. Istoricheskie pesni malorusskogo naroda s ob'jasneniem V. Antonovycha i M. Dragomanova / N. I. Kostomarov // Vestnik Evropy. – 1874. – T.6. – №12. – S.573–629.
54. Kostomarov N. I. Moja "Russkaja istorija" / N. I. Kostomarov // Vestnik Evropy. – 1876. – T.5. – №9. – S.324–339.
55. Kostomarov N. I. Avtobiografija / N. I. Kostomarov // Kostomarov N. I. Istoricheskie proizvedenija. Avtobiografija. – K.: "Libid'", 1990. – S.425–651.
56. M. Kostomarov: vihy zhyttja i dijat'nosti // Encykl. dovidnyk / Smolij V. A., Pinchuk Ju. A., Jas' O. V.; za zag. red. V. A. Smolija. – K.: Vyshha shkola, 2005. – 543 s.
57. Kocur A. P. Ideja derzhavnosti v istorychnij dumci ta suspil'no-politychnomu zhytti Ukrai'ny kincja XVIII – pochatku XX st. / A. P. Kocur. – Chernivci: "Zoloti lytavry", 2000. – 424 s.
58. Kravchenko V. V. Narys z Ukrai'ns'koi' istoriografii' epohy nacional'nogo vidrozdzhennja (druga polovyna XVIII – seredyna XIX st.) / V. V. Kravchenko / NAN Ukrai'ny. In-t ukr. arheogr. ta dzhereloznavstva im. M. S. Grushevs'kogo ta in. [vidp. red. Sohan' P. S.]. – Harkiv: Osnovy, 1996. – 376 s.
59. Levenec' Ju. Rol' nacional'nogo mifu u vidrozdzhenni ukrai'ns'koi' nacional'noi' svidomosti / Ju. Levenec' // Nova polityka. – 2001. – №2. – S.50–53.
60. Legeza S. V. Romantyzm i ukrai'ns'ka istoriografija metodologichnyj aspekt. avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: spec. 07.00.06 "Istoriografija, dzhereloznavstvo ta special'ni istorychni dycypliny". – Dnipropetrovs'k, 1998. – 16 s.
61. Lysty I. I. Sreznevs'kogo do materi 1829–1834 rr. // Shamraj A. Harkiv's'ka shkola romantykiv / A. Shamraj. – Harkiv: Derzhavne vydavnytvo Ukrai'ny, 1930. – T.1. – S.226–229.
62. Lysty M. Kostomarova do I. Sreznevs'kogo. 1838–1846 rr. // Shamraj A. Harkiv's'ka shkola romantykiv / A. Shamraj. – Harkiv: Derzhavne vydavnytvo Ukrai'ny, 1930. – T.3. – S.327–344.
63. Lyst P. O. Kulisha do M. I. Kostomarova vid 11 veresnja 1846 r. // Kyrylo–Mefodii'vs'ke tovarystvo: u 3 t. / AN URSS. In-t ist. ta in.; Redkol.: P. S. Sohan' ta in. – K.: Naukova Dumka, 1990. – T.1. / Upor.: I. I. Glyz' ta in.; Nauk. red. tomu G. I. Marahov, V. G. Sarbej. – №338. – S.265.
64. Lysjak–Rudnyc'kyj I. Rolja Ukrai'ny v Novitnij istorii' / I. Lysjak–Rudnyc'kyj // Istorychni ese: (V 2 t.) / Centr doslidzh. istorii' im. P. Jacyka [vidp. red. F. Sysyn]. – K.: Osnovy, 1994. – T.1. – S.145–171.
65. Lysjak–Rudnyc'kyj I. Intelektual'ni pochatky Novoi' Ukrai'ny / I. Lysjak–Rudnyc'kyj // Istorychni ese: (V 2 t.) / Centr doslidzh. istorii' im. P. Jacyka [vidp. red. F. Sysyn]. – K.: Osnovy, 1994. – T.1. – S.173–191.
66. Lysjak–Rudnyc'kyj I. Vasyli' Karazin i pochatky ukrai'ns'kogo nacional'nogo vidrozdzhennja / I. Lysjak–Rudnyc'kyj // Istorychni ese: (V 2 t.) / Centr doslidzh. istorii' im. P. Jacyka [vidp. red. F. Sysyn]. – K.: Osnovy, 1994. – T.1. – S.203–220.
67. Maksimovich M. Malorossijskie pesni / M. Maksimovich. – M., 1827. – S.I–II.
68. Marahov G. I. Social'no-politicheskaja bor'ba na Ukraine 20–40 gg. XIX veka / G. I. Marahov. – K.: "Vyshha shkola", 1979. – 152 s.
69. Marchenko M. I. Ukrai'ns'ka istoriografija (z davnih chasiv do seredyny XIX st.) / M. Marchenko. – K.: Vyd-vo Kyi'vs'kogo u-tu, 1959. – 260 s.
70. Mordovceva–Oleksandrova V. F. M. I. Kostomarov i jogo

pryjateli (Deshho z spomyniv) // Ukraï'na: naukovyj dvohmisjachnyk ukrai'noznavstva. – 1927. – №5. – S.69–98.

71. Nagirnjak O. Pohodzhennja ukrai'ns'kogo narodu ta problema etnichnoi' pry належnosti Kyi'vs'koi' Rusi u naukovij spadshhyni Myhajla Maksymovycha / O. Nagirnjak // Pam'jat' stolit'. – 2007. – №1. – S.60–78.

72. Naumenko V. N. Kostomarov kak jetnograf / V. Naumenko // Kievskaja starina. – 1885. – №5. – S.35–44.

73. Nesluhovskij F. Iz moih vospominanij / F. Nesluhovskij // Istoricheskij vestnik. – 1890. – №4. – S.116–154.

74. Passek T. P. Iz Dal'nih let. Vospominanija. – SPb.: Tip. A. S. Suvorina i V. N. Lihacheva, 1879. – T.II. – 488 s.

75. Pidgorna L. M. I. Kostomarova i kul'turno-istorychna shkola metodologichni pryncypy // M. I. Kostomarov u vymirah suchasnosti. Zbirnyk naukovykh prac' z materialamy Vseukrai'ns'koi' naukovopraktychnoi' konferencii'. – Rivne: "Volyn's'ki oberegy", 2007. – S.39–55.

76. Pinchuk Ju. A. Rol' narodnyh mass v osvoboditel'noj vojne 1648–1654 gg. i vossoedinenij Ukrainy s Rossiej / Ju. A. Pinchuk. – K.: "Naukova dumka", 1986. – 216 s.

77. Pinchuk Ju. A. M. I. Kostomarov / Pinchuk Ju. A. – K.: "Naukova dumka", 1992. – 232 s.

78. Pinchuk Ju. A., Kyjan O. I. Mykola Kostomarov i Volodymyr Antonovych: jednist' idej ta vidmnist' ideologii' / Ju. A. Pinchuk, O. I. Kyjan // Istorichnyj zhurnal. – 2006. – №1. – S.43–51.

79. Pinchuk Ju. A. Istorichni studii' Mykoly Kostomarova jak faktor formuvannja samousvidomlennja ukrai'ns'koi' nacii' / Ju. A. Pinchuk. – K.: NANU Ukraï'ny, In-t. ist. Ukr., 2009. – 306 s.

80. Pinchuk Ju. A. Vidobrazhennja elementiv ukrai'ns'koi' nacional'noi' idej' v naukovij tvorchosti M. I. Kostomarova / Ju. A. Pinchuk // UIZh. – 2007. – №2. – S.78–88.

81. Poluhin L. K. Formuvannja istorichnyh pogljadiv Mykoly Ivanovycha Kostomarova / Do krytyky burzhuzno-pomishhyc'koi' istoriografii' na Ukraï'ni / L. K. Poluhin. – K., 1959. – 128 s.

82. Popov P. M. M. I. Kostomarov jak fol'kloryst i etnograf / P. M. Popov. – K.: "Naukova dumka", 1968. – 114 s.

83. Portnova T. V. Ukraï'ns'ke seljanstvo v systemi ujaven' nacional'no-svidomoi' inteligencii' (druga polovyna XIX st.) / T. V. Portnova // Naddniprovs'ka Ukraï'na: istorichni procesy, podii', postati. – Dnipropetrovs'k: Vyd-vo DNU, 2007. – Vyp.5. – S.176–183.

84. Pypin A. N. Izuchenie russkoj narodnosti. Istoriko-literaturnyj obzor jetnografii 1830–1850-h godov. Snegirev, Passek, Dal' / A. N. Pypin // Vestnik Evropy. – 1882. – T.6. – №11. – S.151–194.

85. Pypin A. N. Izuchenie russkoj narodnosti / A. N. Pypin // Vestnik Evropy. – 1882. – T.6. – №12. – S.739–779.

86. Pypin A. N. Obzor malorusskoj jetnografii / A. N. Pypin // Vestnik Evropy. – 1885. – T.5. – №9. – S.325–350.

87. Pypin A. N. Obzor malorusskoj jetnografii Pol'skie i galickie jetnograficheskie sborniki tridcatykh godov XIX v. / A. N. Pypin // Vestnik Evropy. – 1885. – T.6. – №11. – S.351–387.

88. Pypin A. N. Obzor malorusskoj jetnografii. Idei 30–40-h godov XIX v. / A. N. Pypin // Vestnik Evropy. – 1885. – T.6. – №12. – S.778–817.

89. Pypin A. N. Podelka rukopisej i narodnyh pesen / A. N. Pypin // Pamjatniki drevnej pis'mennosti. – 1898. – T.127. – S.17–29.

90. Richyc'kyj A. Taras Shevchenko u svitli epohy / A. Richyc'kyj. – Katerynoslav, 1925. – 228 s.

91. Rubinshtejn N. N. I. Kostomarov / N. Rubinshtejn // Istoricheskij zhurnal. – 1940. – №10. – S.40–50.

92. Sarbej V. G. Istorigrafichni doslidzhennja na Ukraï'ni za 70 rokiv radjans'koi' vlady / V. G. Sarbej / UIZh. – 1987. – №12. – S.122–134.

93. Smiljans'ka V. L. Literaturna tvorchist' Mykoly Kostomarova / V. L. Smiljans'ka // Kostomarov M. I. Poezii', Dramy, Opovidannja. – K.: Dnipro, 1990. – S.5–37.

94. Smiljans'ka V. L. Biograf ta jogo "hronika" / V. L. Smiljans'ka // Konys'kyj O. Ja. Taras Shevchenko – Grushivs'kyj: Hronika jogo zhyttja / Uporjad., pidgot., teksty, peredm., prymit., pokazhch. V. L. Smiljans'ka. – K.: "Dnipro", 1991. – S.3–24.

95. Terlec'kyj V. Kyi'vs'ki lysty Kulisha / V. Terlec'kyj // Kyi'v. – 1994. – №5–6. – S.130–136.

96. Harchenko V. Etnichna antropologija v naukovij koncepcii' V. B. Antonovycha / V. Harchenko // Tretja akademijna pam'jati profesora V. B. Antonovycha. – K., 1996. – Ch.II. – S.440–455.

97. Chalaja T. P. Slavjanskij mir N. I. Kostomarova / T. P. Chalaja. – Voronezh: Voronezhskaja oblastnaja tipografija im. E. A. Bolhovitinova, 2007. – 208 s.

98. Shabliov's'kyj Je. M. I. Kostomarov, jogo zhyttja i dijat'nist' / Je. M. Shabliov's'kyj // Kostomarov M. I. Tvory: v 2 t. [upor. ta pidg. tekstiv chl.–kor. AN URSSR Je. S. Shabliov's'kyj, kand. fil. nauk V. S. Borodina; prymit. V. S. Borodin]. – K.: Dnipro, 1967. – T.1. – S.5–33.

99. Shamraj A. Harkivs'ka shkola romantykiv / A. Shamraj. – H.: Derzhavne vydavnytstvo Ukraï'ny, 1930. – T.1. – 280 s.

100. Shamraj A. Harkivs'ka shkola romantykiv / A. Shamraj. – Harkiv: Derzhvydav Ukraï'ny, 1930. – T.3. – 356 s.

101. Javors'kyj M. Istorija Ukraï'ny u styslomu narysi / M. Javors'kyj. – K., 1929. – 348 s.

102. Shporljuk R. Ukraina: ot periferii imperii k suverennomu gosudarstvu / R. Shporljuk // Ukraina i Rossija: obshhestva i gosudarstva. – M., 1997. – Vyp.1. – S.41–70.

103. Jas' O. Fragment jak forma myslennja: romantychnyj svit Myhajla Maksymovycha / O. Jas' // Terra Cosacorum: Studii' z davn'oi' i novoi' istorii' Ukraï'ny / Naukovyj zbirnyk na poshanu doktora istorichnyh nauk, profesora Valerija Stepankova. – K., 2007. – S.470–485.

104. Jas' O. V. Istorija jak szuzhet. Predstavlennja obrazu B. Hmel'nyc'kogo v odnojmennij monografii' M. I. Kostomarova / O. V. Jas' // UIZh. – 2007. – №2. – S.89–106.

105. Jas' O. V. Istorija jak mif. Get'man-vidstupnyk u recepcii' M. I. Kostomarova / O. V. Jas' // Get'man Ivan Mazepa: postat', otochennja, epoha. Zbirnyk naukovykh prac'. [vidp. red. V. A. Smolij, vidp. sekretar O. O. Kovalevs'ka]. – K.: In-t. ist. Ukraï'ny NANU, 2008. – S.145–169.

106. Jas' O. V. Monografichni studii' v ukrai'ns'kij istoriografii' drugoi' polovyny XIX st. / O. V. Jas' // Istorigrafichni doslidzhennja v Ukraï'ni // Gol. Redkol. V. A. Smolij [vidp. red. O. A. Udod]. – K.: NANU Ukraï'ny. In-t. ist. Ukr., 2004. – Vyp.14. – S.365–404.

107. Jacenko M. T. M. I. Kostomarov – fol'kloryst i literaturoznavec' / M. T. Jacenko / Kostomarov M. I. Slov'jans'ka filologija. – K.: "Lybid'", 1994. – S.5–43.

Egorov V. V., Ph.D., associate professor of political science, Kyiv National University of Construction and Architecture (Ukraine, Kyiv), egorov.1977@email.ua

M. I. Kostomarov's ideologically worldview – bases in substantiation of Ukrainian people national and cultural characteristics (1830–1840)

The abstract presents a material which illuminates historical and ideological foundations problem in the famous scientist's M.I. Kostomarov's historical, ethnographic research and literary works. Also, M. I. Kostomarov's understanding of the people as the object of scientific study and historian practical activities to study the development issues of Ukrainian culture, language, history during his at the Kharkiv university formation in the 1830's–1840's there are analyzed. The article analyzes the considerable array of historiography research's in which significant attention to the issue was paid. In particular, it was defined the Kharkiv region (1830–1840) scientific atmosphere influenced on M. I. Kostomarov, who became prevalent here by nationality ideas.

In addition to the ideologically-educational influences of the scientist environment – I. I. Sreznevskij, A. I. Metlynskyi in quest of the soviet period, considerable attention was paid to the personal scientist's motivation profit of his creative activity. Through that there was made conclusions about the relationship M. I. Kostomarov's creative activity with an order for such studies by the landowners. This inference became the basis for the scientist's prosecution in the nationalist trends. These accusations were casted aside in modern studies of Ukrainian romanticism of XIX century. Instead, it was drawn attention on the personal factors influence in M. I. Kostomarov's scientific and ideological interests formation. At the same time the romantic context of M. I. Kostomarov's historical, ethnographic and literary creativity which influenced the XIX century Ukrainian national consciousness formation was studied.

In the article are analyzed the conditions which influenced on the M. I. Kostomarov scientific ideological formation. This condition's were influenced much by I. I. Sreznevskij, A. I. Metlynskyi (A. Mohyla), M. M. Lunin, Y. H. Herder ideas. Along with the special attention was given to V. V. Passek one of the scientific romanticism currents in the Kharkiv University founders, first scientist who differed the national-political Ukrainian people specifics compared with russian. The ethnographer and the predecessor of the M. I. Kostomarov's teacher M. M. Lunin, V. V. Passek voiced for the first time the idea of the special cultural and political development of Ukrainian nation (udilnyj period in the Old Rus history). This development significantly differed from the Russian people cultural life based on the great disparity principle.

At the same time, the article shows the continuous connection presence between the first romantics who separated the Ukrainian people ethnocultural features in the 1830 and the Ukrainian national movement representatives in the second half of the XIX century. They based their work on the ideology of M. I. Kostomarov's articles about two Russian nationalities and about the Old Rus federative basis (1861). One of them – V. B. Antonovych the populist tide in the Ukrainian historiography famous representative adopted M. I. Kostomarov's ideas in program works about the ukrainofily's view's (1881) and three national people's types (1888). These works contributed much to the formation of Ukrainian national consciousness in the end of XIX century, being a part of the Ukrainian national movement to that day.

Keywords: M. I. Kostomarov, romanticism, the Ukrainian nation, national consciousness, folk songs, Ukrainian mythical and poetic creativity, Ukrainian language, Russian people.

Егоров В. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры политических наук, Киевский национальный университет строительства и архитектуры (Украина, Киев), egorov.1977@email.ua

Идейно–мировоззренческие основы обоснования Н. И. Костомаровым национальных и культурных особенностей украинского народа (1830–1840 гг.)

Подан материал, который освещает проблему историко–идеологических источников формирования основ деятельности известного историка Н. И. Костомарова, его представления о народе как объекте научного исследования и практическую деятельность ученого по изучению, разработке вопросов украинской культуры, языка, истории в период становления Н. И. Костомарова как молодого ученого в 1830–1840–х годах в Харьковском университете.

В статье рассматривается значительный массив исследований дореволюционной, марксистской, советской и новейшей украинской и российской историографии в которых рассматривается указанная проблема. В частности, было определено особое влияние научной атмосферы Харьковского университета 1830–1840–х гг. на Н. И. Костомарова, который воспринял распространенные здесь идеи романтизма, народности.

Кроме идеологически–воспитательного влияния на ученого его харьковского окружения – И. И. Срезневского, А. Л. Метлинского в исследованиях советского периода значительное внимание уделялось личным корыстным мотивам деятельности ученого и делался вывод о взаимосвязанности творческой активности Н. И. Костомарова с наличием заказчиков исследований такого направления – украинскими помещиками, что стало основанием для обвинения ученого в буржуазно–националистических тенденциях. Эти обвинения были сняты в современных исследованиях украинской историографии проблемы романтизма в Украине начала XIX в. В то же время, было обращено внимание на влияние личных причин (самоидентификация) на формирование научных и идеологических предпочтений ученого, а также обращено внимание на романтический контекст исторического, этнографического и литературного творчества Н. И. Костомарова которые влияли на его деятельность по формированию украинского национального сознания XIX в.

В статье рассмотрены условия формирования идеологических воззрений Н. И. Костомарова как ученого, влияние на этот процесс сборников этнографа И. И. Срезневского, А. Л. Метлинского (А. Могилы), М. М. Лунина, сборников украинских песен М. А. Максимова и идей Й. Г. Гердера. Вместе с тем, особое внимание уделено одному из основателей идей романтизма в Харьковском университете, первому ученому который обозначил национально–политические особенности украинского народа по сравнению с русским – В. В. Пассеку. Именно этот этнограф, историк, предшественник учителя Н. И. Костомарова – М. М. Лунина высказал идеи об особенном культурном и политическом развитии украинского народа (удельный период в истории Древней Руси). Это развитие существенно отличалось от культурного и политического развития русского народа обоснованного на принципе единовласти.

В то же время, в статье показано наличие определенной непрерывной связи между первыми романтиками которые обозначили этнокультурные особенности украинского народа в 1830–х годах на Харьковщине и представителями украинского национального движения второй половины XIX в., которые основывали свое творчество на идеологических постулатах программных произведений Н. И. Костомарова “Две русские народности”, “О федеративном начале в Древней Руси” (1861 г.). Одним из них был лидер украинофилов, известный представитель народнического течения в украинской историографии – В. Б. Антонович который развил идеи программных произведений Н. И. Костомарова в работах “Взгляды украинофилов” (1881 г.), “Три национальные типы народов” (1888 г.). Эти работы способствовали формированию украинского национального сознания в последние десятилетия XIX в., являясь составляющей украинского национального движения этого времени.

Ключевые слова: Н. И. Костомаров, романтизм, украинский народ, национальное сознание, народные песни, украинское мифопоэтическое творчество, украинский язык, русский народ.

* * *

УДК 327

Остап'як В. І.
кандидат політичних наук, викладач, Інститут історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (Україна, Івано–Франківськ), vasily.ostapiak@gmail.com

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ КИТАЙСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА І УКРАЇНА

Розвиток Китаю досліджується під призмою глобальних політичних відносин. Китай виступає одним з найбільших та наймогутніших утворень Східної Азії, і його варто досліджувати в рамках активної зовнішньополітичної діяльності з найближчими сусідами, провівши політологічний і компаративний аналіз. Аналізуючи подібні за формою, традиціями, культурою країни, що мають спільне минуле та сучасне різновекторне майбутнє, цікаво досліджувати з погляду сучасної науки. Пекін, формуючи сучасні стратегії в глобальному політичному просторі, достатньо оригінально використовує політичну складову у взаємовідносинах із своїми сусідами. Отже, вивчення ефективного використання китайського досвіду побудови партнерства буде цікавим для України, котра поки що не сформувала до кінця власну глобальну стратегію розвитку в багатополарному світі.

Ключові слова: АТР, АСЕАН, Китай, трансформації, партнерство.

Намір дослідити геополітичні імперативи розвитку Китаю під призмою розвитку на налагодження політичних стосунків із сусідніми країнами цікавий тим, що до прикладу має багато спільного з Японією. Відтак порівняння їхніх політичних, економічних, культурних взаємовідносин дасть змогу достовірно оцінити рівень та швидкість інтеграції обидвох країн у світове співтовариство. Саме китайсько–японські відносини цікаві для української політологічної науки тим, що мають певну схожість з українсько–російськими взаємозв'язками на всіх рівнях, зокрема політичному. Китай, як східна країна в сучасному світі, успішно модернізувався і спромігся здійснити трансформаційний ривок та перетворитися з відсталого аграрної держави в один з центрів політичної сили. Формуючи власну ідеологію, побудовану на “постконфуціанстві”, “легізмі”, Пекін трансформував традиції та досвід минулого, успішно поєднавши його з сучасними економічними і політичними (капіталістичними) моделями розвитку [1]. Отже, новаторський підхід комуністичної верхівки Китаю до формування нового курсу виправдав себе та показав свою ефективність у глобальному політичному середовищі. Проте неоднозначними можна вважати стосунки Китаю та Японії, які перебувають у відносній напрузі, чим користаються інші гравці в Азійсько–тихоокеанському регіоні, зокрема мова йде про США і Російську Федерацію. Відповідно США, втрачаючи позиції основного гравця в Азійсько–тихоокеанському регіоні, умовно передає важелі свого впливу частково Російській Федерації, а частково Китаю. За одними з прогнозів у 2050 році список світових лідерів матиме такий вигляд: 1 – Китай, 2 – Індія, 3 – США [2]. Проте сучасні політичні суперечки, що мають певний рівень кризогенності, провокують динаміку утворення нових силових та політичних центрів впливу в АТР, зокрема навколо Китаю. Також привертає увагу таке утворення, як Асоціація держав Південно–Східної Азії (Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни). Варто сказати, що АСЕАН в постбіполярному світі формує ще один центр сили разом з Китаєм та Японією в просторі АТР. У нашій